

Olav Aukrust

eg daa til dagen fram aff bryt
og sogen ned til mannar
mi naud paa nytt eg sannar.

Der draumefolket landar
— i denne stille hamneby —
forkjemst, naar baaten strandar,
ein heilag kyrkjelyd:
kvarf minne fraa ei onnor verd
so veikf, so veikf med vengen slær —
 til innelæst
 min draumen brest,
 ja øydest uf til siste rest,
 naar du svell upp som svik meg:
 for deg og dagen vik eg.

Sjaa du er *eg dei mange*;
men eg er *eg den eine*, eg,
som vil di mangfeld fange
og tvinge under meg:
med kvar ei rørsle som du gjer
um meg eit heilagf vitne ver —
 til kvar di bragd
 er straalelagd
 av sanningi som deg vert sagd
 med kjærleiks englemæle
 til løysing, liv og sæle.

Olav Aukrust.

OLE BULL OG FOLKEMUSIKKEN.

SAMVÆR MED SPELEMENNER
PAA OSTERØY.

PAA Osterøyi i Nordhordland, berre ein liten mole fraa sjøen, ligg det fagre Valestrand. Det var den kjende Bull-ætti i Bergen som aatte dette godset i lange tider. Og det var ein stor og gild eigedom som baade var velstelt og verdfull. Eigedommen er no skift upp i fleire gardar og bruk, og det er berre ein mindre luf av det gamle herregodset som no er Bull-ætti si eiga. Men det er daa likevel gildaste parten som er att. Ein høgrest allé pryder inngangen til eigedommen. Og fager planteskog — ei blanding av norske og utanlandske tre — stend burtetter bærne og liver for sol og vind. Lognf og frift ligg garden til. Nede paa flata, midt inni skogkransen, reiser den raudmaala sumarheimen aaf felekongen Ole Bull seg mot utsyni. Det er stormannshus aa sjaa til. Og kjem ein inn um døri, fær ein med ein gong kjensla av at her hev gjævt folk rikt og raadf. I den store og vene spelhalli kryr det med bilæte av heimskjende kunstnarar og sjeldsynte kulturminne av ymse slag. Det er som aa koma inn i ein heilagdom der fredsæl ro kviler over det heile. Fraa alle krær og krokhar andar det av segn og soga. Lysande minne fraa farne tider stig fram paa rad. Og eventyrglansen av namnet *Ole Bull* kastar endaa sine bjarte straalar yver denne minnerike kunstnarheimen.

Her paa denne fagre ættargarden livde Ole Bull sine gildaste barne- og ungdomsaar. Her drøynde og dikta han mange av sine mest daarande tonedikt, tonedikt som sette heile verdi i undring og oppgløding naar han leika dei paa trollfela si. Og her fann han ogso ro og helsebof naar han sigersæl og barneglad vann seg heimatt fraa dei straalande, men slitsame ferderne ute i storheimen.

Radt fraa han var errende lifen var fela og livet i skog og urd det gildaste han vissste. Han lydte vel etter fuglekvitr og bekkjesikl. Og var det eifkvarvt livande som gav ljod ifraa seg, laut han plent herma det paa fela si. Ovanfor husi var det nokre jøtulgryto; der lika han seg godt. Og i skumingi um sumarkveldarne hende det ofte at han smeit seg ned i ei av desse grytorne, saf klunka og smaaspela. Her var det ingen som gaadde honom, og so ljoma det so underleg vent der nede, tofte han. Folk som inkje vissste fraa seg, frudde det var huldrefyras eller anna trollty som spela inni bergi. Og med det gjekk det eif bil. Men det kom snart upp at det inkje anna ufriske var enn han Ola, vesleguten aaf Bull-folket.

Naar det for brudlag framum Valesstrand, flaug allfid vesle Ole Bull etter og lydte paa spelemennerne. Det var gut som spilte øyro; og han tok viki uppatt paa fela si naar han kom heimatt. Dette tofte han var fælende moro.

Daa han voks meir til, fekk han betre høve til aa koma saman med bygdefolket. Og han tofte sers mun i aa fala med spelemennerne og høyra dei leika slaaffarne sine. I hans oppelde — fraa han var 8—10 aar og framefter — var det fleire retteleg gode spelemenner i Valesstrand-grendi. Han gjesta ofte desse; men like jamt var spelemennerne gjester hjaa Bull.

Av dei spelemennerne han var mest saman med og tofte størst mun i, maa me serleg nemna *Magne Kleiveland* („Einlidskarden“) fraa Haus (f. 1805, d. 1892), *Ola Brakvatn* (f. 1798, d. 1885) og *Johannes Horsaas* (f. 1844, d. 1892), baae fraa Hamre.

Einlidskarden hadde lært mykje spel av storspelaren Nils Rekve paa Voss (f. 1777, d. 1846); han kunde mange framifraa slaaffar. Og han spela hentande fint, reint og mjukt. Han hadde lært mange spelemanns-knip av lærermeisteren sin og kunde bjoda seg med mest kvæn det skulde vera. Spelet hans var mykje sermerkt og daanrikt. Og han gav det eif tonedæme og drag som ofte var reint hugtakande. Eif fyrespel han sjølv hadde laga var daarande vent. Fingrarne hans var reint makelause, det var som det ikkje fansst bein i dei. Han kunde fletta dei um einannan plent som vidjor, og fekk paa den visi fram tonar som var reint trollske. Han spela paa mange felesfille og kunde ei heil mengd med huldreslaaffar. Til døme paa kor

dugande han var kann me nemna at han eingong kappspela med Isak Rokne fraa Voss (f. 1800, d. 1877). Dei tevlast hardt ei stund; men snart fekk Einlidskarden yvertaket. I sinne slengde daa Roknen fela fraa seg og strauk paa dør. Skarden ropte daa etter honom: „No maa du ikkje ganga, no fyrst tek eg til for aalvor!“

Ole Bull var mykje saman med Einlidskarden; dei var mest jamaldringar. Og hugen til fela var like sterk hjaa dei baae. Einlidskarden rødde ofte um samværet sitt med Bull. Han var byrg av aa ha havt so glup ein læresvein. Og han kunde jamt segja so fallne ord: „Nei den Bull'en, den Bull'en, han va 'kje so dei andre, han. Han va no eidn faa dei adlelikaste læregutane, eg hev hatt.“ Og han kunde leggja til: „Naar da røynde skjikkelæ paa, va da no mine slaaffa han greidde seg best mæ.“ Og det var noko sant i det. Det er i alle tilfelle visst at Bull ved fleire høve, ute og heime, ofte sette i med ein halling eller springar, som han jamt nytta til attpaa-nummer.

Av slaaffar som Bull lærde av Einlidskarden var hallingen „Hev du 'kje hoppa so hoppa du no“ ein av dei han spela jamnast¹⁾. Han gjorde ofte stor lukka med denne slaaffen, og dei fortel at han spela honom reint framifraa. Ein springar heitte „Storemylnaren“ var ogso ein Einlidskard-slaaff, som Bull venteleg hadde fraa honom. Det var ein slaaff han tofte sers godt um. Han spela honom fleire gonger i Bergen. Siste venda var paa Engi den 17de mai 1877.

At Bull hev lært eller skrive mange slaaffar av Einlidskarden er visst nok. Det er visseleg mange fleire enn me kjenner til. Og at han hev nytta dei baade i tonedikti sine og elles er like visst. Einlidskarden var jamvel fleire vendor i Bergen eins ærend og spela aaf Bull. Det gjekk daa helst paa med uppskriving. Einlidskarden saf dagen lang og leika slaaffarne sine aaf honom. Og naar dei vart trøyfte, barsst det anten ut paa ein køyretur eller dei reika eif bil i gatorne. Bull let daa um at dei laut vera eins klædde. Og Einskildskarden vart so tilflidd med snippkjole, kragefy og høg hatt. Han var ikkje so paa livet for dette, Einlidskarden, men han forde ikkje mukka og laut faka imot dei klædeplaggi dei hengde paa honom.

¹⁾ Arne Bjørndal: Norske slaaffar, h. II nr. 19.

Heime paa Valestrand var Skarden ofte Bull sin gjest. Han var alltid velkommen der i tunet. Og den som hadde størst hugnad og vinst av dette samværet var tvillaust Bull sjølv.

Ola Brakvatn var også ein god bygdespelar. Han spela noko høgare og kvassare enn Einlidskarden; det var heller ikkje so finkrofa og mjukt som spelet hans, men det var sers friskt og reinmælt, taktfast og stødvore. Ola Brakvatn spela kann henda endaa meir til Bull enn Skarden gjorde. Naar Bull var ute og reika eller reid, laag vegen hans soleis til at det var svint aa vitja Brakvatn. Og mest alltid laup han fram med fela si. Dei vart gode vener, Bull og Brakvatn, og venskapen voks med aari. Han fekk endaa til ei ven og god Hellands-fela i gaava av Bull. Ho var laga av den kjende felemakaren Eirik Jonsson Helland i Bø i Telemark (f. 1816, d. 1868). Denne fela eig no ein mann som bur paa Daltveit, grannegarden til Brakvatn.

Ola Brakvatn kunde mange gamle slaaffar. Han var jamt beden ned til Valestrand. Og Bull gledde seg storleg naar hin spela aaf honom. Ein av god-slaaffarne hans Ola Brakvatn var ein brudegangar han kalla for „Sylkje-Per.“ Bull lærde ein gong denne slaaffen av honom, og han nytta honom rett jamt. Det er ein ikkje lite sermerkt slaaff. Og han er ikkje funnen i noko anna bygdelag, so vidt eg kjenner til. Hallingen „Aa so sudla ho mor paa rokkjen sin“ er og ein eldgamall Nordhordlands-slaaff, som elles er aalkjend vida ikring. Bull lærde denne slaaffen anten av Einlidskarden eller Ola Brakvatn, og han hev jamvel fleffa honom inn i sitt vidspurde og daarande tonedikt „Sæterbesøget“.

Som nemnt hadde Bull det helst med det at han skreiv upp dei slaaffarne han hørde. Han fekk dei nok snart inn i hausen sin, men for aa vera viss um at dei sat der, skreiv han dei upp paa notar. Og det var fulla ikkje so radf faae slaaffar han rifa upp paa papiret etter spelemenner paa Osterøy. — Men han gøymde ikkje paa det han skreiv. Og lite og inkje fans i tølørne etter honom av sovorne ting, diverre.

Johannes Horsaas („Litle i Byttet“) vart også henta til Bull og skulde spela aaf honom. Daa han kom fram til Valestrand,

raaka han meisterspelemannen ute i tunet, og han bad Horsaasen fylgja med inn i storstova. Etter at dei hadde fala eit bil, laup Horsaasen fram med fela si. Bull sat fyrst ei litt stund og lydde paa spelet; men best det var treiv han eit papir i handi og smatt ut i eit siderom. Horsaasen var komen paa laget og spela so det berre kvein og ljoma i storhusi. Han spela slaaff etter slauff utan aa merka at Bull hadde smotte ut. Men daa han skulde vrida stillepinnarne um til eit nytt stille, saag han seg ikring i stova og gaadde daa at hin ikkje var inne. Som ventande var, vart han noko undren paa dette. Bull brydde seg vel ikkje um spelet hans, tenkte han, og det var ikkje fritt for at han vart litt tykken. Han gav seg likevel gode stunder og spela affimlomm, medan han venta at hin skulde koma innatt. Men det kom ingen Bull. So la han fela i skrinet og gjekk. Ute i kjøkenet raaka han tenestgjenta i huset, og ho flidde honom tvo dalar som Bull hadde sagt han skulde hava for spelet. Han vilde gjerne takka for so storveges betaling; men Bull var ingen stad aa finna. Og so for han heimatt. Imedan hadde Bull skrive upp dei slaaffarne han toffe best um. Men Horsaasen hadde nok ikkje det minste greida paa kva Bull hadde havt fyre. Og han fekk visst aldri vita det heller.

Um sumaren 1872 var Bull paa vitjing hjaa prestfen Lieske i Hosanger. Det var i kvitsunnhelgi. I dei dagar heldt dei alltid sers mange brudlaup det bil paa aaret. Og denne gongen var det ikkje mindre enn sju brudlag ved Hosanger-kyrkja andre kvitsundagen. Bull var daa nyleg uppattgift, med Sarah Thorp fraa Amerika. Den unge kona aaf Bull var med, og ho var fælende forbina etter aa sjaa alle brudlagi. Mest alle gjekk i norsk bunad, og serleg toffe ho no mun i aa skoda paa krunebruderne. Som visi var hadde kvart lag sin spelemann. Og Ole Bull lydde vel etter korleis kvar einskild av dei spela. Hovudet leda og laga seg i fakt med spelet, og det leika ein godsmil i munnvikarne hans, so det var leff aa skyna at dette var noko han fykte um.

Det bars inn i borgstova med alle sju brudlagi, og der dansa dei so dumba rauk og fleffor og skaut fauk jamhøgt med bjelkarne. Og spelemennerne kaspela. Ole Bull og kona hans trengde seg òg innum dørsstokken og stod der bisnast og

lydde. Daa dei hadde leika eit bil, bad Bull alle spelemennerne aa spela saman, same slaatten. Og dei saa gjorde. Men det var mest ingen som spela slaattarne plent eins, so det varf heller löglegt aa lyda paa. Dei klemde likevel i veg best dei kunde og let det skura um det var litt uljod ibland. Ole Bull stod med ein skjelmnsk smil lydande paa spelet og hadde stor moro av aa sjaa kor dei fevlast. Baade Bull og den unge kona hans varf lenge standande aa sjaa paa staaket i borgstova. Og det var greidt aa skyna at dei frygda seg fagnaleg.

Efter vigsla bar det til prestegarden med alle brudpari. Som vane var skulde prestefolket faa ein smak med skjenk og mat. Og Bull og kona hans fylgde etter. Inne hjaa presten kom skjenken og dravlen fram. Bull-folket laut òg smaka paa nøringi, og dei let seg ikkje beda, men sette i seg rett hjarfeleg. Bull var heile fidi rødug og gladværug og skjemtá og log so han storhikra.

Midt i beste samrøda smeit Bull seg svint ut, men kom att um ein augneblink og hadde daa fela si under armen. Han vilde gjerne faa lov aa spela ein brudeslaatt, han med, let han. Og med eitt la han fela under hoka og strauk upp med „Hopparen“ so det storljoma og dunde i stova, medan prestefolket og brudlaupsfolket sat i undring og lydte paa meisteren yver alle meisterspelemenn, felekongen Ole Bull.

Det som her er fortalt er berre nokre smaaglimtar fraa Ole Bull sitt henderike og straalande kunstnarliv. Eg hev berre nemnt nokre drag fraa samværet hans med bonde-spelemennerne paa Osterøy og heimelivet paa Valesstrand. Men det stadfester og provar paa ein klar og synberr maate kor oppglødd Bull var for det gamle felespelet og folkemusikken i det heile. Han dreiv ikkje gjøn med bonden og hans tonekunst, den karen. Men med ærleg vilje og heilag age for folkemusikken vaar freista han aa trengja so djupt inn i dette hildrande tone-mysterium at han til slutt fann seg sjølv og skapa sin eigen stil og daam.

Ved samværet med desse spelemennerne fekk Ole Bull sine fyrste laug i norsk folkemusikk. Det var dei som heimedøypte honom med sin toneflaum. Og seinare var det Myllarguten

Det hev vore ei vanleg fru at det var Myllarguten som fyrst og aaleine var orsaki til at Ole Bull fekk slik elsk til hardingfele-musikken. Dette er ikkje heilt sogereft. For det var fyrst sumaren 1831 at Bull og Myllarguten raakast i Bergen. Men alt i 1820-aari hadde han baade høyrft og lært nasjonalspel av karar som Magne Kleiveland og Ola Brakvatn, som ferdast mykje paa Valesstrand i guttedagarne hans. Dei hadde gjenom sitt bygdespel gjeve honom ein god fyresmak paa det som seinare skulde koma. Og han gløymde dei ikkje daa han hadde vunne seg upp paa kunstnarstigen. Men flogvitet Myllarguten kom som ei openberring og forklaaring av heile eventyret, og med sin naturbundne og sermerkte musikk løyste han heilt ut den djupe fraa og saare lengt som brann og loga i bringa aat nordmanna-guten Ole Bull.

Denne byrge hovdingen i tonekunst si siff rike steig trygg og sjølvbeden ned til aalmugefolket og lydte med hugnad til dei kvad som folkeæfterne gjenom sut og sæla hadde skapa og odla fraa tid til tid i hundradvis av aar. Og sjølv gav han det hugheilt attende i forklaara og skirsla form, so folket kunde sjaa kor herlegt og rikt eit tonegull det aatte.

Arne Bjørndal.